

О.М. Вермінська, П.А. Гориславець
Інститут підприємництва та перспективних технологій
Національного університету “Львівська політехніка”

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

© Вермінська О.М., Гориславець П.А., 2010

Проаналізовано основні тенденції інвестиційно-інноваційного розвитку України, рівень інноваційності вітчизняної економіки згідно з Міжнародними рейтингами. Досліджено основні проблеми інноваційної діяльності в Україні, виявлено недоліки інвестиційно-інноваційної політики та запропоновано способи її удосконалення.

Ключові слова: інвестиції, інновації, інноваційний розвиток, інноваційна політика, фінансування інновацій.

PROBLEMS AND PROSPECTS INVESTMENT-INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINE

The article analyzed the main trends of investment and innovation development of Ukraine, the level of innovativeness of the national economy according to international ratings. The problems of innovation activity in Ukraine, found flaws investment and innovation policies and the ways of its improvement.

Keywords: investments, innovations, innovative development, innovative policy, financing of innovations.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інвестиційні ресурси – рушійний фактор розвитку будь-якого економічного процесу. Інвестиції у поєднанні з інноваціями дають мультиплікативний ефект, не лише збільшуючи кількість робочих місць і обсяги виробленої продукції, а й знижуючи вартість одиниці продукції, покращуючи її якість, підвищуючи рентабельність виробництва, умови праці та її продуктивність. Досліджуючи світовий досвід, можна з впевненістю зазначити, що активне залучення та раціональне використання інвестицій – найшвидший шлях до піднесення економічного розвитку держави на новий рівень, зокрема інноваційний. Продумана інвестиційно-інноваційна політика забезпечує її учасників сприятливими нормативно-правовими та економічними умовами для вкладення інвестицій в економіку держави, зосереджуючи їх інноваційну спрямованість. Створення та реалізація ефективної, адекватної сучасним вимогам інвестиційно-інноваційної політики в Україні досі залишається актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями інвестиційно-інноваційної політики та інноваційного розвитку держави займалися багато вітчизняних науковців, зокрема: В.М. Геєць, Л.М. Борщ, Т.Й. Товт, О.Є. Кузьмін, Г.І. Климкова, М.В. Гаман, Л.І. Федулова, Б.А. Малицький, А.С. Попович та інші. Більшість науковців сходяться на думці, що саме від активності державної політики залежить інноваційний розвиток економіки. Так, М.В. Гаман стверджує, що особливості соціально-економічного розвитку в Україні вимагають підвищення державної підтримки інвестиційно-інноваційної діяльності [4, с.123]. Л.І. Федулова також вважає, що забезпечення економічного розвитку можливе лише у разі проведення активної інноваційної політики держави. Інноваційна діяльність може бути ефективною лише тоді, коли буде задіяний такий важливий фактор, як державне регулювання. [9, с. 499].

Для підтримки інноваційних процесів, на думку М.В. Гамана, держава має виділити фіксовану частку Національного доходу, але в розмірі не менше 5% Держбюджету, як це робиться в цивілізованому світі [4, с.123]. Однак, за дослідженнями Б.А. Малицького та А.С. Поповича поріг фінансування державою, після якого вступає в дію економічна функція науки починається з 0,9 % ВВП країни. При цьому йдеться про реальний ВВП. Оскільки в Україні майже половина ВВП припадає на тіньову економіку і не враховується офіційною статистикою, науковці оцінюють цю межу для України як 1,7 % ВВП [6, с. 69].

У питанні доцільності залучення іноземних ресурсів для інноваційного розвитку економіки науковці не є одностайні. Так, В.В. Небрат вважає, що економічні успіхи країн Східної та Центральної Європи значною мірою пов'язані з активним залученням іноземного капіталу [7, с. 82]. На думку Л.І. Федулової, збільшення обсягів іноземного інвестування є важливим чинником позитивного впливу на результативність інноваційного процесу. Г.І. Климкова та Т.Й. Товт, підкреслюють факт різностей цілей та інтересів учасників цього процесу, якими є, з одного боку, іноземні інвестори – націлені на отримання максимального доходу від вкладених коштів, з іншого, держава, що має на меті підвищити ефективність економіки [4, с. 2; 5, с.103]. Л.М. Борщ переконаний, що сподіватися на іноземні інвестиції в інноваційній діяльності можна, та потужним потоком прийдуть вони в Україну тоді, коли держава буде вкладати і планувати вкладення у довготермінові проекти 25%, а не 4–5% [3, с. 52].

Цілі статті. Цілями публікації є дослідження основних тенденцій інвестиційно-інноваційного розвитку України, рівня інноваційності вітчизняної економіки згідно з Міжнародними рейтингами, а також наявності адекватної сучасним умовам системи заходів держави щодо формування інноваційної моделі розвитку економіки України.

Основний матеріал дослідження. Відповідно до міжнародних рейтингів сприятливих умов для підприємницької діяльності Україна займає не найкращі позиції. Так, згідно з рейтингом ведення бізнесу (The Doing Business) та Індексом економічної свободи (Heritage Foundation) Україна перебуває на 145 позиції з 181 можливою та на 152 з 179 позицій відповідно [11]. Такі умови ведення підприємницької діяльності в Україні, як: легкість відкриття компанії, найму працівників, реєстрація власності, отримання кредиту, захист інтересів інвесторів, ділова, фінансова, грошово-кредитна, інвестиційна, фінансова, свобода від Уряду, від корупції, захищеність прав власності не відповідають міжнародним стандартам ведення бізнесу, що створює перешкоди у залученні як зовнішніх, так і внутрішніх інвестицій в економіку країни.

Дотепер практично не реалізовувались основні засади державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи. Таке нехтування важливими питаннями привело до зниження рівня технологічного та інноваційного потенціалу національної економіки. Втрачаються перспективи забезпечення його розширеного відтворення, знижується конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників.

Відповідно до статистичних даних, рівень інноваційної активності українських підприємств є порівняно невисокий. Загалом 2005–2009 рр. характеризуються незначними коливаннями частки інноваційно-активних підприємств в межах 11–14% (рис. 1).

Порівнюючи з 90-ми роками, Україна значною мірою втратила свій інноваційний потенціал і відстала від країн Східної Європи: в 1990 р. частка підприємств, що займаються розробкою і впровадженням нової або вдосконаленої продукції, становила 60–70%, а до 2005 р. вона скоротилася до 11,9 %, порівняно з 70% у розвинених країн і з 30% у Польщі [3, с.45].

Упродовж досліджуваних років витрати на дослідження, розробку, придбання та впровадження інновацій зросли у більш ніж два рази до 2008 р. і досягнули позначки 11994,2 млн. грн., однак у 2009 р. відбулося різке скорочення витрат (рис. 2).

Аналізуючи джерела фінансування технологічних інновацій, бачимо вплив світової кризи, коли обсяги іноземних інвестицій у 2008 р. різко скоротилися. Як наслідок, обсяги фінансування інновацій за рахунок іноземних інвестицій зменшились більш ніж у 2,5 рази і становили лише 115,4

млн. грн. Держава є доволі пасивною у фінансуванні інноваційного розвитку протягом досліджуваного періоду, за рахунок держаних коштів фінансуються лише 1–2 % інноваційних процесів в економіці (рис. 3).

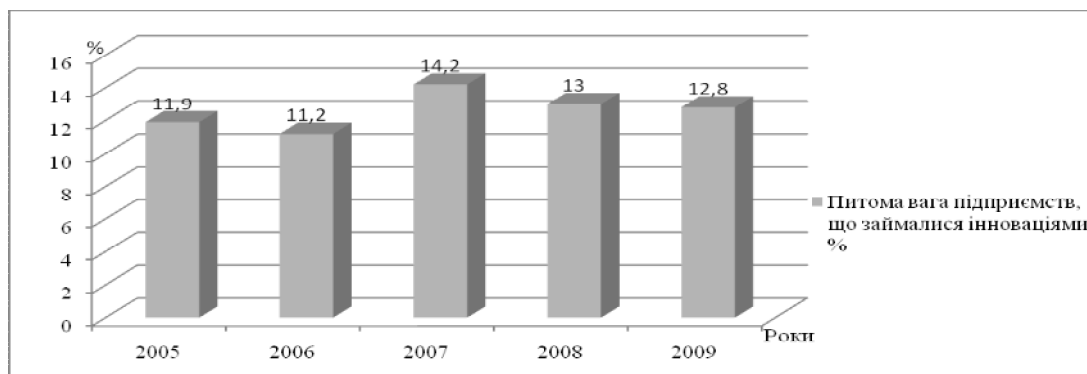

Рис. 1. Динаміка питомої ваги підприємств, що займаються інноваціями за 2005–2009 рр. [10]

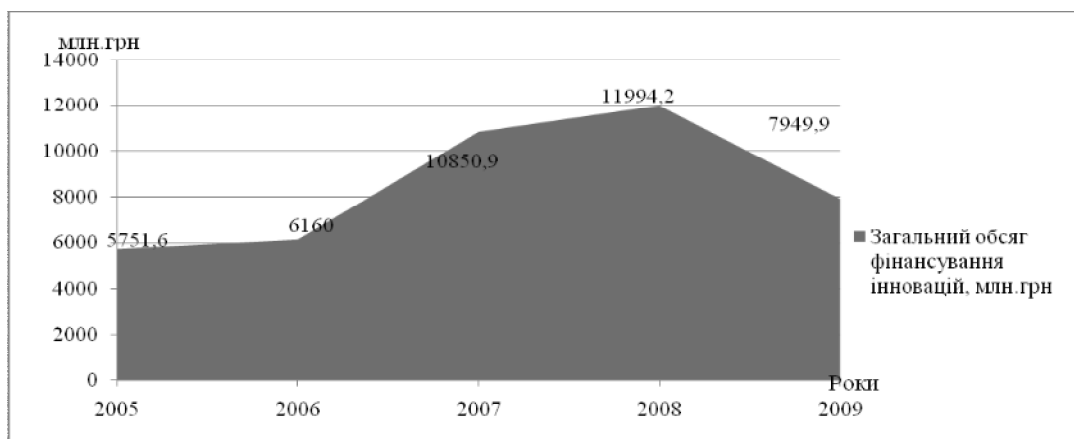

Рис. 2. Динаміка загального обсягу фінансування інновацій в Україні упродовж 2005–2009 рр. [10]

Так, у Швеції на науку виділяють 3,7% ВВП, в Японії – 3,06%, в США – 2,84%. В Україні ж, відповідно до Закону про наукову діяльність, на наукові дослідження повинно виділятися 1,7 % ВВП, реальне фінансування далеко не відповідає цим нормам. На фоні загального погіршення основних соціально-економічних показників перед інвестиційно-інноваційною сферою економіки України особливо важливими постають проблеми залучення та утримання вітчизняних та іноземних інвестицій у пріоритетних інноваційних сферах.

Фінансування інновацій в Україні здійснюється переважно за рахунок власних коштів підприємств. У часи кризи українські менеджери, щоб скоротити свої витрати, насамперед зменшують інвестиції в основний капітал. Відповідно, інвестування коштів в інноваційні проекти у 2009 р. практично припинилося. У 2009 р. ситуація виглядала так: обсяги іноземних інвестицій скоротились, власні кошти підприємств не інвестуються в інновації, а в бюджеті 2009 р. передбачалось кошторис Державного агентства України з інвестицій та інновацій у розмірі 29,7 млн. грн., що значно менше від показника 2008 р. – 329,4 млн. грн. [11]. За рейтингом Всесвітнього економічного форуму у 2009 р. у сфері формування факторів інноваційного розвитку Україна посіла 52-ге місце, а за оснащеністю сучасними технологіями – 65-те. Проблеми такого характеру у сфері інвестиційно-інноваційного розвитку ставлять під загрозу наявний інноваційний потенціал України та функціонування інноваційної інфраструктури. Держава

повинна стати каталізатором активного інноваційного процесу та забезпечити належні умови реалізації інновацій в економіці.

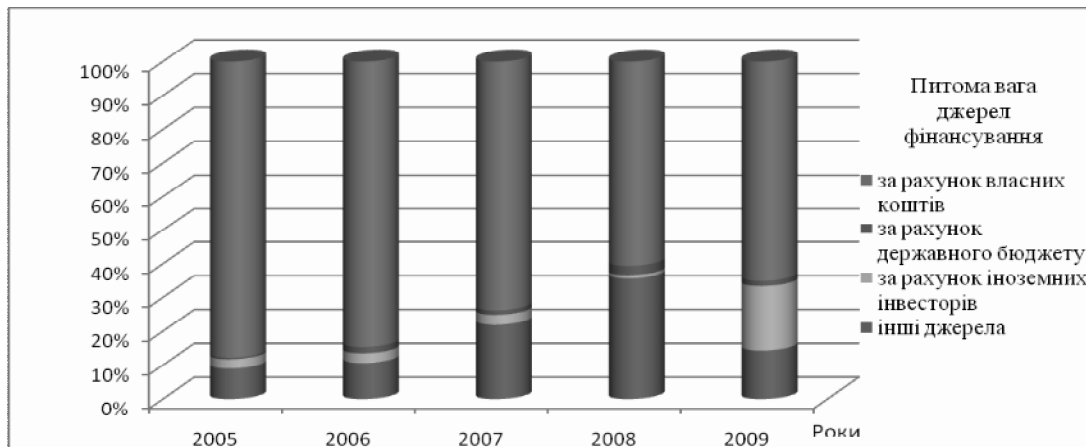

Рис. 3. Розподіл джерел фінансування технологічних інновацій в Україні упродовж 2005–2009 рр. [10]

Окремі напрями та складові інноваційної моделі економічного розвитку України визначені Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України, затвердженою Постановою Верховної Ради України № 916-XIV ще 13 липня 1999 року, Стратегією економічного та соціального розвитку України “Шляхом європейської інтеграції” на 2004-2015 роки, затвердженою Указом Президента України 28 квітня 2004 р. № 493/2004. Однак непослідовність держави у розробленні та здійсненні науково-технічної та інноваційної політики, відсутність системи стимулювання інноваційних процесів та підтримки високотехнологічних виробництв призвело до вкрай негативних структурних змін в економіці – занепаду високотехнологічних підприємств і водночас посилення та домінування низькотехнологічних сировинних. Цим зумовлене зниження попиту на наукові дослідження і розроблення й фактичне згортання інноваційної діяльності в промисловості [2]. Зазначений стан був наслідком відсутності дієвої та адекватної стратегії переведення економіки України на інноваційний шлях розвитку, формування національної інноваційної системи, яка забезпечувала б його реалізацію. Кабінет Міністрів України розпорядженням від 17 червня 2009 р. № 680 схвалив Концепцію розвитку національної інноваційної системи [1]. Її метою є визначення основних засад формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Своєчасно вітчизняні науковці та органи державної влади розробили Проект “Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів” (далі – Стратегія) із врахуванням ключових положень, закладених в проекті “Стратегії інноваційного розвитку України на 2009–2018 роки та на період до 2039 року”. Ця Стратегія являє собою комплексну модель інноваційного розвитку України на основі чітко визначених стратегічних пріоритетів та ключових заходів. Головна мета Стратегії має конкретне кількісне визначення: забезпечити в зазначений термін (до 2020 р.) підвищення впливу інновацій на економічне зростання України в 1,5–2 рази порівняно з теперішнім часом. У Стратегії закладені такі основні пріоритети [2]:

- Ø адаптація інноваційної системи України до умов глобалізації та підвищення її конкурентоспроможності;

- Ø переорієнтація системи продукування інновацій на ринковий попит і споживача;

- Ø створення привабливих умов для творців інновацій, стимулювання інноваційної активності підприємництва;

- Ø системний підхід в управлінні інноваційним розвитком, інформатизація суспільства.

Особливої актуальності набувають питання залучення зовнішніх інвестицій, адже в поєднанні з внутрішніми вони прискорять інноваційний розвиток України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сучасному етапі інвестиційно-інноваційний сектор України характеризується зниженням активності, дефіцитом фінансових ресурсів, падінням платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію, що спричинено значними недоліками під час розроблення та виконання державних цільових програм. Інвестиційно-інноваційна політика повинна бути збалансованою та спрямованою на гармонійне доповнення внутрішніх інвестицій зовнішніми, де визначальним фактором будуть національні інтереси держави, її інноваційний розвиток. Додатковими заходами щодо залучення зовнішніх інвестицій, які будуть спрямовуватися в пріоритетні інноваційні проекти є :

Ї доповнення існуючої законодавчої бази і розроблення нової, що передбачатиме пільги для іноземних інвесторів, які мають намір вкладати кошти саме в розвиток наукоємних галузей;

Ї забезпечення високого рівня підготовки інвестиційних проектів інноваційного характеру відповідно до міжнародних стандартів;

Ї активне співробітництво з міжнародними інвестиційними та фінансовими структурами;

Ї ефективне інформаційне забезпечення потенційних іноземних інвесторів щодо можливостей реалізації інноваційних проектів в Україні.

“Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів” може і повинна бути затверджена і впроваджена у найкоротші терміни, що дозволить підвищити конкурентоспроможність національної економіки, досягнути пріоритетів розвитку науки і техніки.

Подальших досліджень потребує вивчення значення держави в управлінні інноваційними процесами на регіональному рівні, адже інноваційна активність регіонів є основою інноваційного розвитку країни.

1. Розпорядження КМУ “Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи” від 17.06.2009 № 680-р. 2. Проект “Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів” [електронний ресурс] – Режим доступу : www.pir.dp.ua/uploads/StrategizInnovRazvitiyaUkr.doc. 3. Борщ, Л.М. Інновації та інвестиції в реальному секторі економіки: перспективи розвитку [текст] / Л.М. Борщ // Економіка ринкових відносин. – 2008. – №2. – С. 44–51. 4. Гаман, М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України [текст] / М.В. Гаман. – Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 388 с. 5. Климкова, Г.І. Система інтересів учасників інвестиційного процесу [текст] / Г.І. Климкова // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №3. – С. 2–5. 6. Малицький, Б.А. Стан, проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України [текст] / Б.А. Малицький, А.С. Попович // Економіка ринкових відносин. – 2008. – №1. – С. 65–75. 7. Небрат В.В. Іноземні інвестиції як чинник модернізації економіки [текст] / В.В. Небрат // Економіка ринкових відносин. – 2008. – №1. – С. 76–82. 8. Товт Т.Й. Особливості фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні [текст] / Т.Й. Товт // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №3(81). – С.102–108. 9. Федулова Л.І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика [текст] / Л.І. Федулова. – Монографія. – К.: Основа, 2005. – 552 с. 10. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 11. Державне агентство України з інвестицій та інновацій [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.in.gov.ua.